

Wyrok z dnia 20 października 2005 r.

I UK 72/05

Termin przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników należy liczyć od pierwszego dnia kwartału, w którym ubezpieczenie powstało (art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.).

Przewodniczący SSN Beata Gudowska, Sędziowie SN: Zbigniew Hajn, Andrzej Wasilewski (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 20 października 2005 r. sprawy z odwołania Elżbiety R. i Bogdana R. przeciwko Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziałowi Regionalnemu w B. o podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników i obowiązek płacenia składek, na skutek kasacji organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 19 stycznia 2005 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny w Białymstoku wyrokiem z dnia 19 stycznia 2005 r. [...] oddalił apelację organu rentowego - Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddział Regionalny w B. od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku z dnia 13 września 2004 r. [...], mocą którego Sąd Okręgowy zmienił decyzję organu rentowego z dnia 16 stycznia 2004 r. wydaną na podstawie art. 4, art. 5, art. 7 i art. 16 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.) i ustalającą obowiązek opłacenia składki na ubezpieczenie społeczne rolników przez ubezpieczoną - Elżbietę R. za okres od I kwartału 1995 r. do IV kwartału 1997 r. i przez ubezpieczonego - Bogdana R. za IV kwartał 1997 r., oraz stwierdził, iż oboje ubezpieczeni nie są zobowiązani do opłacania składek w zakresie ubezpieczenia społecznego rolników za wskazane okresy. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Apelacyjny

stwierdził w szczególności, że „stosownie do treści art. 24 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 2002 r., należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne ulegały przedawnieniu po upływie 5 lat od dnia, w którym stały się wymagalne. Zmiana powyższych przepisów od dnia 1 stycznia 2003 r. dokonana ustawą z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2002 r. Nr 241, poz. 2074) wprowadziła 10-letni okres przedawnienia z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne. Spór w sprawie dotyczy składek na ubezpieczenie rolników za okres od I kwartału 1995 r. do IV kwartału 1997 r. włącznie, które obciążały Bogdana R. i Elżbietę R. Sąd pierwszej instancji trafnie rozstrzygnął, że uległy one przedawnieniu. Wbrew stanowisku organu rentowego wyrażonemu w zaskarżonej decyzji z dnia 16 stycznia 2004 r. organ rentowy nie podjął żadnych czynności w ciągu 5 lat od czasu objęcia małżonków R. ubezpieczeniem z mocy ustawy zmierzających do ściągnięcia zaległości z tytułu składek, przez co roszczenie to wygasło z upływem terminu przedawnienia i nie można go dochodzić. Nieuprawniony jest pogląd prezentowany w apelacji, iż o braku okresu przedawnienia decyduje data wydania decyzji przez organ rentowy w przedmiocie podlegania ubezpieczeniu. Decyzja o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu rolników ma charakter deklaratoryjny. Niezgłoszenie przez rolnika okoliczności mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu organowi ubezpieczeniowemu (art. 37 ust. 1 ustawy) może powodować obowiązek płacenia składek i powstania zaległości podatkowej po stronie rolnika. Wymagalność składek w przedmiotowej sprawie, jak słusznie podkreśla Sąd I instancji, istniała najpóźniej na dzień 31 października 2002 r. (art. 40 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników).”

W kasacji od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 19 stycznia 2005 r. pełnomocnik organu rentowego zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego, a w szczególności: po pierwsze - art. 24 ust. 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, po zmianie dokonanej na mocy art. 1 pkt 9 lit. a ustawy z dnia 18 grudnia 2002 r., „poprzez niezastosowanie wynikającego z niego 10-letniego okresu przedawnienia, liczonego od dnia, w którym stały się wymagalne należności z tytułu składek, a który to przepis powinien być zastosowany na mocy art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.)”; po drugie - art. 39 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, obowiązującego w da-

cie wydania zaskarżonej decyzji oraz art. 39 ust. 2 tej samej ustawy, „poprzez przyjęcie, iż wymagalność składek nie wynika z prawomocnej decyzji ustalającej podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników”; po trzecie - art. 24 ust. 4 oraz 24 ust. 5b w związku z art. 52 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, „przez przyjęcie, iż obowiązek opłacania składek na ubezpieczenie społeczne rolników za okres od I kwartału 1995 r. do IV kwartału 1997 r. uległ przedawnieniu, a w ocenie skarżącej, skoro termin płatności składki wynika z prawomocnej decyzji organu rentowego ustalającej podleganie ubezpieczeniu rolniczemu, to odwołanie, które wpłynęło od tej decyzji zawiesiło bieg przedawnienia od dnia wpływu odwołania do organu rentowego do czasu prawomocnego zakończenia postępowania sądowego.” Równocześnie, pełnomocnik organu rentowego wskazał, że okolicznością uzasadniającą przyjęcie kasacji do rozpoznania jest to, iż: po pierwsze - „w sprawie niniejszej istnieje zagadnienie prawne dotyczące wymagalności składek na ustawowe ubezpieczenie społeczne rolników, a mianowicie, czy ich wymagalność związana jest z wydaniem decyzji stwierdzającej podleganie ustawowemu ubezpieczeniu rolniczemu i obowiązek opłacania składek na ubezpieczenie rolnicze, co wynikało z art. 39 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, obowiązującego w dacie wydania decyzji i z art. 24 ust. 4 wyżej wymienionej ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, czy też wymagalność składek nie jest związana z wydaniem decyzji stwierdzającej podleganie ustawowemu ubezpieczeniu rolniczemu, a tylko ze spełnieniem określonych w art. 7 i art. 16 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników przesłanek dotyczących podlegania ustawowemu ubezpieczeniu rolniczemu”; po drugie - „zaskarżone orzeczenie w sposób oczywisty narusza prawo, a mianowicie art. 24 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 2003 r. w związku z art. 52 ust. 1 i art. 39 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników przez niezastosowanie 10-letniego okresu przedawnienia”; po trzecie - „wykładnia dotycząca stosowania w.w. przepisów, a w szczególności ustalonego w art. 24 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych 10-letniego okresu przedawnienia wywołuje rozbieżności w orzecznictwie Sądów w Białymstoku”, przy czym w tym kontekście w kasacji wskazane zostały: a) sygnatury czterech spraw rozstrzygniętych przez Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku [...] oraz b) sygnatury trzech spraw rozstrzygniętych przez Sąd Apelacyjny w Białymstoku [...] i dwie dalsze sprawy zawisłe przed tym samym Sądem (bez sygnatur), w których - wedle opinii skarżącego - zapadły dotychczas rozbieżne (odmienne) rozstrzygnięcia

dotyczące tej samej kwestii prawnej. W konsekwencji, w kasacji sformułowany został wniosek o „zmianę wyroku Sądu Apelacyjnego przez uwzględnienie apelacji organu rentowego w całości i zasądzenie na rzecz skarżącej kosztów postępowania kasacyjnego i apelacyjnego”, ewentualnie o „uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przy uwzględnieniu kosztów postępowania kasacyjnego.”

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Pierwotnie przepisy ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników nie regulowały kwestii prawnej przedawnienia należności z tytułu składek na to ubezpieczenie. Natomiast w art. 52 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników sformułowana została norma prawna wskazująca, jakie przepisy prawne należy stosować w sprawach nieuregulowanych w tej ustawie, przy czym: po pierwsze - wedle pierwotnego brzmienia art. 52 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1991 r. (art. 123 tej ustawy), w sprawach nieuregulowanych w tej ustawie do składek na to ubezpieczenie należało stosować „odpowiednio przepisy o zobowiązaniach podatkowych”. Wedle ówczesnie obowiązującego stanu prawnego oznaczało to, że w kwestii przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne rolników miał wówczas odpowiednie zastosowanie art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych (Dz.U. Nr 27, poz. 111 ze zm.), który stanowił, że „zobowiązania podatkowe przedawniają się z upływem 5 lat - licząc od końca roku, w którym upłynął termin płatności podatku”; po drugie - następnie, na podstawie art. 1 pkt 19 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. Nr 124, poz. 585), z dniem 1 stycznia 1997 r. weszła w życie nowelizacja art. 52 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, w wyniku której art. 52 ust. 1 stanowił, że „w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje się przepisy o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, a ponadto: 1) do składek na ubezpieczenie stosuje się odpowiednio przepisy o zobowiązaniach podatkowych”. Oznaczało to, że począwszy od dnia 1 stycznia 1997 r. w kwestii przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne rolników miały zastosowanie: (1) przepisy ustawowe dotyczące organizacji i funkcjonowania ubezpieczeń społecznych, czyli (a) w pierwszej kolejności art. 35 ust. 3 obowiązującej wówczas ustawy z dnia 25 listo-

pada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 25, poz. 137 ze zm.), który stanowił, że „należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne pracowników ulegają przedawnieniu po upływie 5 lat, licząc od dnia, w którym składka stała się wymagalna” w związku z art. 36 tej ustawy, wedle którego przepis art. 35 „stosuje się odpowiednio do należnych na podstawie odrębnych przepisów, składek na ubezpieczenie społeczne osób nie będących pracownikami, chyba że przepisy te stanowią inaczej”; a następnie (b) przepisy ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z dnia 10 listopada 1998 r. Nr 137, poz. 887), która weszła wprawdzie w życie z dniem 1 stycznia 1999 r. (art. 127 tej ustawy), ale z mocy wyraźnego postanowienia art. 127 pkt 1 tej ustawy, w terminie 14 dni od dnia ogłoszenia tej ustawy, czyli z dniem 25 listopada 1998 r. wszedł w życie art. 24 tej ustawy, który w ust. 4 stanowił, że „należności z tytułu składek ulegają przedawnieniu po upływie 5 lat, a w przypadku przerwania biegu przedawnienia po upływie 10 lat licząc od dnia, w którym stały się wymagalne”; *nota bene*, dopiero z dniem 1 stycznia 2003 r. weszła w życie zmiana przepisu art. 24 ust. 4 o systemie ubezpieczeń społecznych (wprowadzona na podstawie art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw - Dz.U. Nr 241, poz. 2074 ze zm.), w wyniku której art. 24 ust. 4 stanowi obecnie, że „należności z tytułu składek ulegają przedawnieniu po upływie 10 lat, licząc od dnia, w którym stały się wymagalne”; (2) a poza tym, formalnie w pozostałym zakresie nadal miał odpowiednie zastosowanie art. 30 ust. 1 ustawy o zobowiązaniach podatkowych, stanowiący że „zobowiązania podatkowe przedawniają się z upływem 5 lat - licząc od końca roku, w którym upłynął termin płatności podatku.” Natomiast, na podstawie art. 1 pkt 41 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 91, poz. 873 ze zm.), z dniem 2 maja 2004 r. wszedł w życie - aktualnie nadal obowiązujący - przepis art. 41b ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, który reguluje w sposób autonomiczny kwestię prawną przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników, a w szczególności art. 41b us. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników stanowi, że „należności z tytułu składek ulegają przedawnieniu po upływie 10 lat, licząc od dnia, w którym stały się wymagalne.”

Ponieważ ustawodawca jednoznacznie przesądził, iż jakkolwiek rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu można podlegać bądź z mocy ustawy bądź na wniosek

(art. 3 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników), to jednak zawsze „składki na ubezpieczenie za każdego ubezpieczonego opłaca rolnik” (art. 4 ust. 1 tej ustawy), a „obowiązek opłacania składki powstaje z pierwszym dniem kwartału, w którym powstało ubezpieczenie - a nie w dopiero w dniu, w którym wydana zostanie decyzja ustalająca podleganie temu ubezpieczeniu (art. 39 tej ustawy) - a ustaje z ostatnim dniem kwartału, w którym ustało ubezpieczenie” (art. 4 ust. 1 tej ustawy), to oznacza to, skoro w rozpoznawanej sprawie kwestia przedawnienia zaległych należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne rolników obejmuje okres od I kwartału 1995 r. do IV kwartału 1997 r., że powinna być ona oceniana na podstawie obowiązujących w tym czasie przepisów prawnych. Dokonane powyżej ustalenia pozwalają na stwierdzenie, że w latach 1995-1997 - pierwotnie na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy o zobowiązaniach podatkowych w związku z art. 52 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, a następnie na podstawie art. 35 ust. 3 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych w związku z art. 52 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników - obowiązywał 5-letni termin przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników. Jeżeli więc, zgodnie z dyspozycją art. 4 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, „obowiązek opłacania składki powstaje z pierwszym dniem kwartału, w którym powstało ubezpieczenie, a ustaje z ostatnim dniem kwartału, w którym ustało ubezpieczenie”, zaś - zgodnie z art. 40 ust. 1 tej ustawy - składki na ubezpieczenie opłaca się co kwartał, zaś „termin płatności przypada ostatniego dnia pierwszego miesiąca danego kwartału”, to trafnie stwierdził Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, iż „wymagalność składek w przedmiotowej sprawie, jak słusznie podkreśla Sąd I instancji, istniała najpóźniej na dzień 31 października 2002 r.”, bo właśnie w dniu 31 października 2002 r. mijał pięcioletni termin przedawnienia wymagalności składek - podczas, gdy organ rentowy wydał decyzję, w której ustalił obowiązki obojga ubezpieczonych do opłacenia składki na ubezpieczenie społeczne rolników za okres od I kwartału 1995 r. do IV kwartału 1997 r., dopiero w dniu 13 września 2004 r. Tym samym oczywiście nietrafne okazały się podniesione w kasacji organu rentowego zarzuty naruszenia przez Sądy obu instancji orzekające w rozpoznawanej sprawie przepisów art. 24 ust. 4 i ust. 5b ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) w związku z art. 52 ust. 1 oraz art. 39 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.) - „poprzez niezastosowanie wynikającego z niego 10-letniego

okresu przedawnienia, liczonego od dnia, w którym stały się wymagalne należności z tytułu składek” oraz „poprzez przyjęcie, iż wymagalność składek nie wynika z prawomocnej decyzji ustalającej podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników”, albowiem zarzuty te opierają się na dwu błędnych i prawnie niedopuszczalnych założeniach: po pierwsze - wskazanie przez organ rentowy w kontekście rozpoznawanej sprawy na 10-letni okres przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników, jaki określony został w art. 24 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w brzmieniu obowiązującym dopiero od dnia 1 stycznia 2003 r., jest sprzeczne z kardynalną zasadą państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP), zgodnie z którą „ustawa nie działa wstecz” (*lex retro non agit*); a po drugie - wyrażony przez organ rentowy pogląd prawny, wedle którego termin przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników należy liczyć dopiero od dnia wydania prawomocnej decyzji organu rentowego ustalającej podleganie temu ubezpieczeniu, a nie od pierwszego dnia kwartału, w którym powstało ubezpieczenie (art. 4 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników), prowadziłby w konsekwencji do oczywiście sprzecznego z prawem wniosku, że termin ten nie wiąże organu rentowego, który w każdym czasie może wydać decyzję ustalającą podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników, określającą sposób obliczania i opłacania składek (art. 39 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników) - gdy tymczasem, termin przedawnienia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników należy liczyć od pierwszego dnia kwartału, w którym ubezpieczenie to powstało.

Biorąc powyższe pod uwagę, Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹² k.p.c. w związku z art. 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98) orzekł jak w sentencji.

=====